

یادگیری مشارکتی و کاربرست آن در

آموزش حسابداری

کج مجید عظیمی

بسیاری از صاحب‌بنظران آموزش و پرورش معتقدند روش‌های تدریس سنتی کمتر منجر به ایجاد تفکر خلاق و انتقادی در فراگیران می‌شود. به همین دلیل در بیشتر کشورهای پیشرفته جهان استفاده از روش‌های تدریس جدید آغاز شده است. یادگیری مشارکتی رویکردی نو در تدریس است. در این رویکرد مهارت‌های حل مسئله و تفکر انتقادی از طریق کار گروهی افزایش می‌یابد. در این مقاله سعی بر این است که ضمن معرفی این رویکرد، نحوه کاربرست آن در آموزش حسابداری با استفاده از مثال تجزیه و تحلیل صورتهای مالی بیان شود.

مقدمه

انتخاب روش تدریس یکی از مراحل بااهمیت طراحی آموزشی است. معمولاً **مریان**^۱ پس از انتخاب محتوا و قبل از تعیین وسیله باید خط‌مشی و روش مناسب تدریس خود را انتخاب کنند. روش تدریس، چگونگی فعالیت فراگیران را برای رسیدن به هدفهای آموزشی مشخص می‌سازد. سالها در مراکز آموزشی از روشهای سنتی تدریس استفاده شده است، از قبیل **روش سخنرانی**^۲، **روش آمرانه**^۳ و **روش کتاب محوری**^۴ که در حال حاضر نیز در بسیاری از دانشگاهها و مراکز آموزشی اعمال می‌شود.

بسیاری از صاحب‌بنظران آموزش و پرورش معتقدند روشهای مزبور کمتر باعث ایجاد **تفکر خلاق**^۵ و **تفکر انتقادی**^۶ در فراگیران می‌شود. به همین دلیل در بیشتر کشورهای پیشرفته جهان استفاده از روشهای تدریس جدید آغاز شده است. نتایج حاصل از کاربرست این روشها با نتایج حاصل از کاربرست روشهای سنتی تدریس در قالب گروههای کنترل و آزمایش مقایسه شده و روشهای تدریس موثرتر و کارآمدتر انتخاب می‌شود.

رویکرد یادگیری مشارکتی^۷، رهیافتی جدید در تدریس محسوب می‌شود. فنون یادگیری مشارکتی در تدریس دروسی مانند ریاضیات که مسائل آن تنها دارای یک پاسخ صحیح است با موفقیت به کار گرفته شده است. این رویکرد به دلیل انعطاف‌پذیری زیاد، برای استفاده در درس دیگر تعدیل پذیر است (Burns, ۱۹۸۷). هدف این مقاله معرفی رویکرد یادگیری مشارکتی و چگونگی کاربرست آن در تدریس یکی از مباحث با اهمیت حسابداری با عنوان **تجزیه و تحلیل صورتهای مالی**^۸ است.

رویکرد یادگیری مشارکتی

کوششهای چشمگیر به منظور تغییر آموزش حسابداری، حاصل بیانیه‌ها و اعلامیه‌های رسمی کمیسیون تغییر آموزش حسابداری^۹ (AECCE)، انجمن حسابداران رسمی آمریکا^{۱۰} (AICPA) و هشت شرکت بزرگ حسابرسی دنیا بوده است. این بیانیه‌ها به ویژه بر تشویق فراگیران به مشارکت در فرایند یادگیری تأکید دارند. مثلاً کمیسیون تغییر آموزش حسابداری در بیانیه شماره ۱ خود تحت عنوان «هدفهای آموزشی حسابداران» اظهار می‌کند (AECCE, 1990): «فراگیران باید در فرایند یادگیری مشارکت فعال داشته باشند و نباید صرفاً دریافت‌کنندگان غیرفعال اطلاعات باشند». یکی از روشهای تشویق فراگیران به مداخله در فرایند یادگیری، رویکرد یادگیری مشارکتی است. این رویکرد دستیابی به بسیاری از هدفهای انجمن حسابداری آمریکا^{۱۱} (AAA) را میسر می‌سازد و به وضوح، مهارتهای حل مسئله و تفکر انتقادی را افزایش داده و انجام موفقیت‌آمیز کارها با همکاری دیگران را تسهیل می‌کند. در این رویکرد مهارتهای حل مسئله و تفکر انتقادی از طریق مباحثات جمعی و کارگروهی، ایجاد می‌شود و گسترش می‌یابد. یادگیری مشارکتی فراگیران را به قبول مسئولیت در آموزش خود ترغیب می‌کند (Edward, 1996). شالوده و بنیان این رویکرد توسط پروفیسور هووارد ایتون^{۱۲} نهاده شده است. او در این باره می‌گوید: «شما فرصتی برای آموختن یافته‌اید. این مانند کار اجباری در زندان یا سرگرمی بی‌فایده اجتماعی نیست، کاری واقعی است. کاری که مسئولیت‌رابه دو صورت منتقل می‌کند. اولاً شما مسئول یادگیری خودتان هستید، ثانیاً در یادگیری همکلاسیه‌ایتان مسئولیت مشابه دارید» (Johnson, 1991).

رویکرد یادگیری مشارکتی نوعی فعالیت گروهی کوچک اما سازماندهی‌شده است و اعضای گروه یادگیری، با همکاری یکدیگر، جهت دستیابی به هدفی مشترک فعالیت می‌کنند. فراگیران می‌خواهند یادگیری خود و دیگر اعضای گروه افزایش یابد. هدف مشترک گروه ممکن است فراگیری یک مفهوم، حل یک مسئله یا اجرای یک تحقیق علمی باشد. این رویکرد مبتنی بر وابستگی متقابل مثبت^{۱۳} بین اعضای گروه، مسئولیت شخصی اعضا^{۱۴}، مهارتهای اجتماعی^{۱۵} و پردازش گروهی^{۱۶} است (Caldwell, 1996).

مطالعات انجام شده نشان می‌دهد (Edward, 1996) استفاده از یادگیری مشارکتی باعث می‌شود فراگیران اطلاعات بیشتری را برای مدت زمان طولانی‌تر نگهداری کنند.

رویکرد یادگیری مشارکتی

رهیافتی جدید در تدریس

محسوب می‌شود

کاربست این روش در کلاس درس همراه با روش سخنرانی منجر به پرورش مهارتهای تحلیلی فراگیران خواهد شد. چنانکه قبلاً نیز گفته شد این رویکرد در دروسی مانند ریاضیات با موفقیت اعمال شده است و به دلیل انعطاف‌پذیری جهت استفاده در دروس دیگر تعدیل پذیر است؛ با توجه به اینکه رهیافت یادگیری مشارکتی مبتنی بر مفهوم گروههای یادگیری^{۱۷} است. در ادامه به تشریح این گروهها می‌پردازیم.

گروههای یادگیری

معمولاً یک گروه یادگیری از ۳ تا ۵ فراگیر تشکیل می‌شود. این گروهها در دوره‌های کوتاه‌مدت و درازمدت روی حل مسائل، تبیین موضوع درسی و سایر تکالیف فعالیت دارند. فراگیران جهت دستیابی به یک راه حل توافقی برای تکلیف درسی تلاش می‌کنند. راهبردهای یادگیری مشارکتی مشخصاً مستلزم به کارگیری سه نوع از گروههای یادگیری است (Edward, 1996):

۱- گروههای رسمی یادگیری مشارکتی^{۱۸}

۲- گروههای غیررسمی یادگیری مشارکتی^{۱۹}

۳- گروههای مشارکتی پایه^{۲۰}

هریک از این گروهها دارای هدف و وظایف مشخصی است. برای مثال گروههای رسمی مشارکتی به منظور انجام یک تکلیف درسی شکل می‌گیرد و برای گسترش و بسط مهارتهای حل مسئله مفید است. فراگیران در این گروهها با استفاده از رویکرد طغیان

فکری^{۳۱} راه حلی برای مسئله می یابند و سپس از طریق تقسیم وظایف بین اعضا این رویکرد را اجرا می کنند. هنگامی که هر یک از اعضای گروه وظایف خود را انجام دادند، کار تک تک اعضا توسط گروه ارزشیابی شده و پاسخی برای مسئله تدوین و جمع بندی می شود.

گروه های غیر رسمی یادگیری مشارکتی موقتاً برای مدتی کوتاه در کلاس درس تشکیل می شود. هدف این گروه ها تقویت موضوع درسی از طریق تلخیص نکات با اهمیت درس و توضیح چگونگی ارتباط آن با موضوع کلی است. بالاخره گروه های مشارکتی پایه متشکل از عضوهایی است که برای دوره طولانی در کلاس و خارج از آن با یکدیگر همکاری می کنند. این گروه ها با تشکیل نشست های منظم بین کلاسی، نظام پشتیبانی کننده ای برای درس ایجاد می کنند. هدف این نشست ها مطالعه و بررسی موضوع درسی است. گروه های مشارکتی پایه اصطکاک کلاسی و حس انزوای فراگیران را کاهش و توانایی مقابله با موضوعات جدید را افزایش می دهد.

گام های اساسی برای کار بست یادگیری

مشارکتی

مشارکت موفقیت آمیز در یادگیری مستلزم برداشتن چند گام اساسی است (Johnson, 1991):

گام اول: در این مرحله فراگیران به تشکیل گروه های یادگیری اقدام می کنند.

گام دوم: در این گام مربی تکالیف، هدفها و مواد درسی لازم را برای فراگیران فراهم می سازد و بر ماهیت مشارکتی انجام تکالیف تاکید می ورزد. این تاکید بسیار حائز اهمیت است.

گام سوم: در این مرحله مربی بر پیشرفت هر گروه نظارت و به تدریس مهارت های مشارکتی اقدام می کند و در هنگام ضرورت یک مفهوم درسی را توضیح می دهد.

گام چهارم: بالاخره مربی کیفیت کار هر گروه را ارزشیابی می کند.

عناصر اصلی رویکرد یادگیری مشارکتی

فعالیت های یادگیری مشارکتی باید به شکلی سازمان یابد که پنج عنصر اصلی زیر را دربرگیرد (Caldwell, 1996):

۱- وابستگی متقابل مثبت

این نوع وابستگی با انجام کار گروهی و با دنبال کردن هدف های

در سال های اخیر

از رویکرد یادگیری مشارکتی

در آموزش دروس و مباحث

مختلف حسابداری

استفاده شده است

مشترک یادگیری توسط فراگیران حاصل می شود. به منظور کسب موفقیت کامل در انجام فعالیت، فراگیران باید احساس کنند هر کدام از آنان در کوشش جمعی سهیمند؛ به عبارت دیگر باید درک کنند با یکدیگر همکاری عمیق دارند.

۲- مسئولیت (پاسخگویی) شخصی

چنانچه فعالیت گروهی به منظور یادگیری و نه صرفاً انجام یک وظیفه طراحی شود، هر یک از اعضای گروه دارای مسئولیت شخصی بوده و به منظور آگاهی از مهارت های کسب شده به طور انفرادی ارزشیابی و آزمون می شوند.

۳- تعامل رودررو^{۳۲}

این تعامل (همکنشی) در گروه های کوچک یادگیری رخ می دهد؛ هنگامی که از فراگیران انتظار می رود راجع به آنچه در حال یادگیری هستند به مباحثه بپردازند، حل مسئله را برای یکدیگر توضیح دهند، میان آموخته های قبلی و آنچه در حال آموختن اند ارتباط برقرار کنند، همدیگر را تشویق و ترغیب و به یکدیگر یاری رسانند. هدف فراگیران، مشارکت فعال در امر یادگیری است. آنان نباید صرفاً دریافت کنندگان غیر فعال اطلاعات باشند و فقط اطلاعات را به خاطر بسپارند. فراگیران در هنگام همکنشی با دیگر اعضای گروه، باید یادگیری اعضا را همراه با موفقیت های علمی خود ترفیع بخشند.

۴- مهارت های اجتماعی و کار با گروه های کوچک^{۳۳}

منظور مهارت هایی است که برای کار با دیگران ضرورت دارد؛ مانند برقراری ارتباط، ایجاد اعتماد و حفظ آن، رهبری و مدیریت تضاد. اگر فراگیران فاقد تجربه قبلی در یادگیری مشارکتی باشند، ممکن است دارای این قبیل مهارت ها نباشند. فراگیران باید رفتار مشارکتی را بیاموزند و به استفاده از آن ترغیب شوند.

این عنصر اطمینان می‌دهد گروه یادگیری مشغول فعالیت اثربخش است. پردازش به فراگیران فرصت خواهد داد تا نحوه کار گروهی و انجام اصلاحات لازم را ارزشیابی کنند و مورد بررسی قرار دهند. علاوه بر این فراگیران به خاطر پشتیبانی و یاری رسانی به دیگر اعضای گروه نیازمند بازخورد از سوی مربی و اعضای دیگر گروه هستند. در رویکرد یادگیری مشارکتی، مربی با اعمال نظارت بر تعامل و همکنشی عضوهای گروه، مداخله بموقع، الگوسازی، تقویت مهارت‌های اجتماعی و کار با گروه‌های کوچک و هدایت عالمانه و مدبرانه، نقش فعالی را ایفا می‌کند.

کار بست رویکرد یادگیری مشارکتی در آموزش حسابداری

در سال‌های اخیر از رویکرد یادگیری مشارکتی در آموزش دروس و مباحث مختلف حسابداری استفاده شده است و در اکثر موارد نتایج مثبت در پی داشته است. در اینجا نحوه به کارگیری این رویکرد در تدریس تجزیه و تحلیل صورتهای مالی به عنوان مثالی در این باره بیان می‌شود. اصولاً تدریس تجزیه و تحلیل صورتهای مالی کار دشواری است. از دیدگاه مربیان، تجزیه و تحلیل مناسب صورتهای مالی مستلزم تلفیق درست **خلاقیت**^{۳۳} و **قضاوت**^{۳۵} است که این امر به سهولت تا حد یک محاسبه عددی تنزل نمی‌یابد. از دیدگاه فراگیران، تجزیه و تحلیل صورتهای مالی مستلزم ترکیب نظام مفقوده اطلاعات حسابداری و فرمولهای محاسبه نسبتها در یک ارزیابی مالی است. معضل اصلی، محاسبه نسبتهای مالی نیست (هر چند در این مرحله نیز مطمئناً اشتباهاتی رخ می‌دهد) بلکه فراگیران عموماً هنگام تفسیر و نتیجه‌گیری با مشکل مواجه می‌شوند.

با توجه به توضیحات فوق تدریس تجزیه و تحلیل صورتهای

فراگیران باید در فرایند یادگیری مشارکت فعال داشته باشند و نباید صرفاً دریافت کنندگان غیر فعال اطلاعات باشند

مالی طی دو بخش به شرح زیر صورت می‌گیرد:

۱- بخش سخنرانی،

۲- بخش کار گروهی.

قبل از شروع تدریس دو سری جزوه درسی مجزا آماده می‌شود. هر یک از این جزوه‌ها در برگیرنده صورتهای مالی یک شرکت خاص و فهرستی از نسبتهای اصلی (یا هر نوع نسبتهای مورد نظر دیگر) است. انتظار می‌رود فراگیران در طی کلاس از این جزوه‌ها استفاده کنند. از جزوه اول در بخش سخنرانی و ارائه درس و از جزوه دوم در بخش کار گروهی استفاده خواهد شد.

در بخش سخنرانی پس از توزیع سری اول جزوه‌ها، ابتدا مندرجات صورتهای مالی بررسی می‌شود و چهار دسته اصلی نسبتها شامل **نسبتهای نقدینگی**^{۳۶}، **نسبتهای فعالیت**^{۳۷}، **نسبتهای بدهی**^{۳۸} و **نسبتهای سودآوری**^{۳۹} تشریح می‌شود. در خلال این بخش فراگیران به طور تصادفی انتخاب شده، از آنها خواسته می‌شود برخی از نسبتها را با استفاده از صورتهای مالی و منطبق با آنچه قبلاً بیان شده است محاسبه کنند. پس از اینکه محاسبات انجام شد، نسبتهای محاسبه شده دسته به دسته بررسی شده و تجزیه و تحلیل ارائه می‌شود. در این موقع ایجاد ابهام و تردید ممکن است مفید باشد. مثلاً هنگام تجزیه و تحلیل نقدینگی شرکت مورد نظر، می‌توان حالتی را بیان کرد که در آن سرمایه در گردش با متوسط صنعت برابر بوده اما نسبت جاری بیشتر از متوسط صنعت و نسبت سریع کمتر از متوسط صنعت باشد. البته در هنگام حل مسئله در بخش کار گروهی ابهامات و تردیدهای دیگری قابل طرح است. هدف از مطرح ساختن این ابهامات عبارت است از این که:

۱- فراگیران بدانند تنها میزان یک نسبت نمی‌تواند مبنای نتیجه‌گیری باشد.

۲- اصولاً آمار و ارقام متناقض منجر به مباحثه و ایجاد مهارتهای تفکر انتقادی می‌شود.

زمانی که بخش سخنرانی و تجزیه و تحلیل کامل شد دانشجویان در گروههای یادگیری رسمی قرار می‌گیرند؛ این گروهها نباید کمتر از ۳ یا بیشتر از ۵ نفر باشند^{۴۰} (گام اول اجرای یادگیری مشارکتی بیان شده توسط جانسون و دیگران). تشکیل این گروهها مستلزم وجود میزهای تحریری است که فراگیران چهره به چهره در مقابل هم قرار گیرند. آنگاه سری دوم جزوه‌ها میان فراگیران توزیع می‌شود و در گام دوم از فراگیران درخواست می‌شود به محاسبه نسبتهای مالی بپردازند و به طور مشترک تجزیه و

- 5- Creative Thinking
- 6- Critical Thinking
- 7- Cooperative Learning Approach
- 8- Financial Statements Analysis
- 9- Accounting Education Change Commission (AECC)
- 10- American Institute of Certified Public Accountants (AICPA)
- 11- American Accounting Association (AAA)
- 12- Howard Eaton
- 13- Positive Interdependence
- 14- Individual Accountability
- 15- Social Skills
- 16- Group Processing
- 17- Learning Groups
- 18- Formal Cooperative Learning Groups
- 19- Informal Cooperative Learning Groups
- 20- Cooperative Base Groups
- 21- Brainstorming Approach
- 22- Face to Face Interaction
- 23- Social and Small Group Skills
- 24- Intuition
- 25- Judgment
- 26- Liquidity Ratios
- 27- Activity Ratios
- 28- Debt Ratios
- 29- Profitability Ratios

۳۰- معمولاً گروههای دو نفری برای انجام مباحثه بسیار کوچک هستند و گروههای بزرگتر از ۵ نفر مطالعه آزاد یا بدون مشارکت را تشویق می کنند.

منابع:

- Accounting Education Change Commission (AECC), Objectives of Education for Accountants : Position Statement No. 1, Issues in Accounting Education 5 (2), 1990
- Burns, M., A Collection of Math Lessons, New Rochelle, NY: Cuisenaire Press, 1987
- Edward J. Sullivan, Teaching Financial Statement Analysis: A Cooperative Learning Approach, Journal of Accounting Education, No. 1, Vol. 14, 1996
- Johnson, D.W., Johnson, R.T., & Smith, K.A., Cooperative Learning Increasing Faculty Instructional Productivity, ASHE-ERIC Higher Education Report No. 4, Washington DC: The George Washington University, School of Education and Human Development, 1991
- Mary Beth Caldwell, Judy Weishar, G. William Glezen, The Effect of Cooperative Learning on Student Perceptions of Accounting in the Principles Courses, Journal of Accounting Education, No. 1, Vol, 14, 1996

تحلیل کتبی از وضعیت مالی شرکت مورد نظر ارائه کنند. توصیه می شود (نه اجبار) که فراگیران وظیفه محاسبه نسبتها را تقسیم کنند و کار هر عضو توسط عضو دیگر گروه بررسی شود. به عبارت دیگر مسئولیت محاسبات انجام شده برعهده گروه است نه یک فرد خاص. علاوه بر این، به آنها گفته می شود نماینده ای از میان خود انتخاب کنند تا نتایج کارکرد گروه را به کلاس ارائه کنند. انتظار می رود گروهها در مدت ۴۵ دقیقه وظایف محول شده را انجام دهند.

هنگامی که فراگیران تکالیف محول شده را انجام می دهند مربی بر پیشرفت کار هر گروه نظارت می کند (گام سوم). در حالی که مربی محاسبات را تایید می کند نباید به ارائه پاسخ بپردازد. فراگیران ضعیفتر، از مباحثه گروهی بهره مند می شوند زیرا اشتباهات خود را در مقابل دیگر دانشجویان آشکار می سازند. زمانی که فراگیران تحلیل خود را می نویسند، مربی از آنها می خواهد از تحلیل خود دفاع کنند. بسیاری از فراگیران تجربه کمی در استدلالهای اساسی از روی داده ها دارند. این مداخله غالباً منجر به مباحثه جدی و تفکر مجدد روی حلهای آزمایشی و بسط مهارتهای تفکر انتقادی می شود.

پس از گذشت زمان تعیین شده از هر گروه خواسته می شود نماینده خود را جهت ارائه تجزیه و تحلیل پای تابلو بفرستد (گام چهارم). پس از این مرحله، تجزیه و تحلیل نهایی خواننده می شود و اختلاف در تجزیه و تحلیلها بررسی و موضوع بحث کلاسی باز می شود. اگر مسئله مطرح شده سخت نباشد (و نباید سخت باشد زیرا اولین کوشش فراگیران در این زمینه است) آنگاه گروهها در جهت دستیابی به تحلیلهای درست خواهند پرداخت. هنگامی که گروهها یافته هایشان را ارائه کردند تمرین با تلخیص یافته های صحیح و یادداشت نکات با اهمیت پایان می یابد.

پانوشتها:

- 1- Instructors
- 2- Lecture Method
- 3- Rule-Intensive
- 4- Text Book-Based